УДК 334.01:336.01:339.1:339.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-2.9>**Гавриш О.М.**

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Державний університет телекомунікацій

Федюнін С.А.

кандидат технічних наук,
директор Навчально-наукового інституту менеджменту та підприємництва,
доцент кафедри менеджменту,
Державний університет телекомунікацій

РОЛЬ БРОКЕРА ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ НА БІРЖІ

У статті розглянуто сутність поняття «брокер», наведено його різновиди, які регламентуються чинним законодавством та відмінності законодавчого закріплення поняття «брокер» в Україні та країнах Європи й США. Розглянуто основні функції, які покладено на брокера під час здійснення торговельних операцій на біржі, встановлено відмінні риси між брокером та субброкером і форми їхньої співпраці. Під час здійснення брокером торговельних операцій на біржі між ним та покупцем і продавцем виникають певні особливості взаємодії, які охарактеризовано у статті. Встановлено, що в практиці біржової торгівлі застосовуються, як правило, дві форми взаємовідносин клієнтів із брокерами: стабільна та разова. Розглянуто роль брокера під час здійснення торговельних операцій на біржі та наведено переваги, які має клієнт, отримуючи послуги біржового брокера.

Ключові слова: брокер, біржа, торговельна операція, біржова діяльність, ризик, ринок цінних паперів, товар, біржова угода.

РОЛЬ БРОКЕРА ПРИ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ТОРГОВЫХ ОПЕРАЦИЙ НА БИРЖЕ

Гавриш О.Н., Федюнин С.А.

В статье рассмотрена сущность понятия «брокер», а также приведены его разновидности, которые регламентируются действующим законодательством и отличия законодательного закрепления понятия «брокер» в Украине, странах Европы и США. Рассмотрены основные функции, которые возложены на брокера при осуществлении торговых операций на бирже, установлены отличительные черты между брокером и субброкером и формы их сотрудничества. При осуществлении брокером торговых операций на бирже между ним и покупателем и продавцом возникают определенные особенности взаимодействия, которые охарактеризованы в статье. Установлено, что в практике биржевой торговли применяются, как правило, две формы взаимоотношений клиентов с брокерами: стабильная и разовая. Рассмотрена роль брокера при осуществлении торговых операций на бирже и приведены преимущества, которые имеет клиент, получая услуги биржевого брокера.

Ключевые слова: брокер, биржа, торговая операция, биржевая деятельность, риск, рынок ценных бумаг, товар, биржевая сделка.

THE ROLE OF THE BROKER IN THE IMPLEMENTATION OF TRADING OPERATION ON THE STOCK EXCHANGE

Havrysh Oksana, Fediunin Serhii

The current level of development of the economy and society indicates that one of the leading and promising types of economic activity is precisely trading activity on the stock exchange. The stock exchange is a powerful center for pricing,

representing a promising area of capital investment and the transfer of goods and financial flows. The level of business activity on the exchange indicates both the economic stability of the country and the presence of a financial and economic crisis in the world. A decisive role in the implementation of trading operations on the stock exchange is played by the broker, who acts as the link that helps to bring together sellers and buyers of exchange-traded assets and organize their interaction with favorable conditions for each side. In the article the essence of the concept of "broker" is considered, and its varieties, which are regulated by the current legislation of Ukraine are given. The differences in legislative consolidation of the concept of "broker" in Ukraine and in the countries of Europe and the USA are given. The main functions that are assigned to the broker in carrying out trading operations on the stock exchange are considered. The distinguishing features between the broker and the sub-broker and the forms of their cooperation are established. Brokers must enter into agreements with all sub-brokers. Such an agreement establishes the rights and obligations of brokers and a sub-broker. When a broker performs trading operations on the stock exchange between him and the buyer and the seller, certain interaction features arise that are described in the article. It has been established that in the practice of exchange trading, as a rule, two forms of customer relations with brokers are applied – stable and one-time. At the same time, on the exchange market, it is necessary to have basically two brokers, one of which represents the interests of the seller, and the other represents the interests of the buyer. The article discusses how the broker is rewarded for the services rendered to him. The role of a broker in carrying out trading operations on the stock exchange is considered and the advantages that a client has when receiving the services of an exchange broker are given.

Keywords: broker, stock exchange, trading, stock exchange activity, risk, securities market, commodity, exchange transaction.

Постановка проблеми. Сучасний рівень розвитку економіки і суспільства свідчить про те, що одним із провідних та перспективних видів економічної діяльності стає саме торговельна діяльність на біржі. Біржа є потужним центром ціноутворення, являє собою перспективну сферу інвестування капіталів та трансферту товарних і фінансових потоків. Рівень ділової активності на біржі свідчить як про економічну стабільність країни, так і про наявність фінансової та економічної кризи у світі. Визначальну роль під час здійснення торговельних операцій на біржі відіграє брокер, який виступає тією сполучною ланкою, яка допомагає звести продавців та покупців біржових активів та організувати їх взаємодію за найвигіднішими для кожної сторони умовами. Отже, дослідження ролі брокера під час здійснення торговельних операцій на біржі набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у питання розвитку біржової торгівлі та обґрунтування ролі брокера на біржі здійснили такі вчені, як І.М. Вавдійчик, В.А. Герцик, О.Ф. Грищенко [1], О.В. Данніков, О.М. Загурський, Г.Г. Казарян, З.О. Коваль, Н.Є. Летуновська [1], В.М. Наумов, Л.А. Ольховик [3], І.В. Охріменко, В.А. Павлова, В.П. Пилипчук, В.В. Резнікова, О.П. Савіч, Л.О. Сигида [1], М.О. Солодкий, О.М. Сохацька [9], В.В. Стадніченко, О.М. Третяк, Ю.А. Шишка [11], В.С. Ясенечкий. Однак питання визначення ролі брокера під час здійснення торговельних операцій на біржі залишається важливим завданням наукових досліджень у мінливому, динамічному розвитку економіки України.

Постановка завдання. З огляду на актуальність та практичну значимість вибраної теми, метою статті є аналіз науково-теоретичних підходів до визначення сутності «брокер» та обґрунтування його ролі під час здійснення торговельних операцій на біржі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація торгівлі на біржовому ринку здійснюється відповідно до встановлених правил та має свої особливості. Прикметною рисою організації торгівлі на біржовому ринку є те, що активність на ньому забезпечується біржовими посередниками, які є сполучною ланкою між продавцями та покупцями. Одним із таких посередників є брокер.

Чинне законодавство України висвітлює сутність поняття «брокер» через окремі його види (рис. 1).

У багатьох державах світу, крім звичайних видів брокерів у системі фондової біржі, виділяють ще низку інших. Зокрема, в Англії існує міждилерський брокер, яким називається представник Лондонської фондової біржі, котрий має повноваження укладати угоди тільки з так званими маркетмейкерами – визнаними фінансовими компаніями, що здійснюють котирування цінних паперів. Також міждилерським брокером вважається організація, яка функціонує на ринку позабіржових деривативів і забезпечує прискорення процесу укладання угод між дилерами. Ключовий елемент роботи міждилерського посередника – конфіденційність [10].

В Англії брокер організовує короткострокові позики на грошовому ринку, тобто між банками, дисконтними будинками й дилерами, які ведуть операції з урядовими цінними паперами. Грошові брокери самі не беруть і не дають гроші в позику, вони працюють як посередники за комісійні, організовуючи позики до запитання й на термін від поточного робочого дня до наступного. Грошові брокери діють і на ринках єврооблігацій.

У США та країнах Європи виділяють такий підвид кредитного брокера, як іпотечний брокер. Іпотечний брокеридж – це послуги підбору, оформлення й отримання іпотечних кредитів. Іпотечним брокериджем займається підготовлений для цієї діяльності спеціаліст – іпотечний брокер. Іпотечний брокер супроводжує клієнта на всьому шляху – від вибору іпотечної програми до підписання кредитного договору, гарантуючи цим самим юридичну прозорість угоди [3].

Довіра до іпотечного брокера у США забезпечується жорстким регулюванням. Окрім федерального й регіонального законодавства, існують організації, які стежать за діяльністю брокерів і у разі тих чи інших порушень можуть у тому числі позбавити ліцензії брокера. В Україні існують іпотечні брокери, які здійснюють свою діяльність, що законодавчого вираження не має. Важливим видом брокерської діяльності, що також не має законодавчого закріплення в Україні, є діяльність брокера в судноплаванні й венчурній діяльності.

У 2007 р. було розроблено проєкт закону України «Про венчурну діяльність в інноваційній сфері», де закріплювалося, що венчурні брокери – юридичні або

Рис. 1. Сутність поняття «брокер» згідно з чинним законодавством України

фізичні особи, зареєстровані в установленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку венчурну діяльність від свого імені на підставі доручень венчурної інноваційної компанії, венчурного інноваційного фонду або об'єкта венчурної інвестиційної діяльності [4]. Але цей проєкт був знятий із розгляду, відповідно, закон не прийнято.

Окрім брокерів, на біржовому ринку можуть діяти субброкери. Субброкер (англ. subbroker) – це особа, яка виступає в ролі посередника між брокером і клієнтом. Це може бути особа, яка не є членом біржі, а надає консультації та приймає доручення клієнтів на купівлю або продаж активів, передаючи їх на виконання основному брокеру. Саме брокери мають укладати угоди з усіма субброкерами. Така угода встановлює права й обов'язки брокерів та субброкерів [12].

Таким чином, біржовий брокер є особою чи організацією, що отримала ліцензію на участь у торгівлі на біржовому ринку за дорученням клієнтів. Брокер здійснює акт купівлі для покупця й акт продажу для

продавця, щоразу переконуючись, що операція була здійснена за найкращою для клієнта ціною. Він лише зводить продавців та покупців біржового активу [1].

Функції брокера виконують як незалежні брокери (висококваліфіковані професійні посередники на біржовому ринку), так і брокерські контори (як самостійні суб'єкти господарювання), що зареєстровані на біржах і представляють інтереси своїх клієнтів.

Основними функціями брокера є [11]:

а) прийняття відповідних доручень від клієнтів біржі на посередництво під час купівлі або продажу товарів;

б) забезпечення за необхідності попереднього контракту клієнта з контрагентом за майбутньою біржовою угодою;

в) укладання в процесі публічних торгів угод із реальним товаром і на строк від імені своїх клієнтів та за їхній рахунок, документальне їх оформлення і реєстрація;

г) надання клієнтам на їхнє прохання додаткових послуг, пов'язаних із здійсненням укладеної біржової

Рис. 2. Особливості взаємодії з брокерами

Джерело: розроблено авторами на основі [9]

угоди (якщо ці послуги входять у номенклатуру послуг, які надаються брокерською конторою на даній товарній біржі);

д) консультації клієнтам із питань якісної характеристики і конкурентоспроможності окремих товарів, поточної біржової кон'юнктури та котирування цін на біржі;

є) надання, за вимогою клієнта, звіту про всі проведені від його імені біржові угоди й операції.

Під час здійснення брокером торгових операцій на біржі між ним та покупцем і продавцем виникають певні особливості взаємодії (рис. 2).

Доручення, яке отримує брокер, містить не тільки повноваження на укладення угоди, а й обов'язки, що стосуються її умов. Брокери мають право пересвідчитися в наявності та якості біржового товару, а також у платоспроможності покупця, пропонувати альтернативні умови контрактів та здійснювати будь-які інші дії, що не суперечать інтересам клієнтів. До повноважень брокера можна віднести право купувати або продавати біржовий товар відповідно до замовлення клієнта; змінювати ціну й кількість товару, запропонованого для продажу; ознайомлюватися з інформацією, яка стосується товару, що виставляється на торги; користуватися послугами, які надає біржа. Брокер зобов'язаний вчасно подавати заявки на торги; бути присутнім у залі в той момент, коли оголошується товар, заявлений ним для продажу чи покупки; додержуватися правил біржової торгівлі конкретної біржі; виконувати замовлення клієнтів; надавати їм інформацію про біржові торги.

Брокерам заборонено розголошувати інформацію, що є предметом комерційної таємниці щодо здійснюваних за їхньою участю біржових операцій клієнтів, одночасно обслуговувати двох або більше клієнтів, інтереси яких суперечать один одному. Біржові брокери, як і інші члени біржі, повинні зберігати в таємниці інформацію про операції клієнтів, що провадяться за їхньою участю. Вони можуть надавати відомості про

ці операції лише на обґрунтовану вимогу прокуратури, слідчих, судових органів та за спеціальним розпорядженням біржового комітету.

Таким чином, отримуючи послуги біржового брокера, клієнт має такі переваги:

а) значно збільшується обсяг торговельних операцій без росту власних витрат на ці цілі;

б) з'являється можливість користування послугами кваліфікованого професійного посередника, для якого ця діяльність є основною;

в) витрати на оплату послуг біржового посередника, пов'язані з проведенням певних біржових операцій, обраховуються, як правило, у вигляді обумовленого відсотка від їх обсягу.

У практиці біржової торгівлі застосовуються, як правило, дві форми взаємовідносин клієнтів із брокерами: стабільна – на підставі укладеного договору з брокерське обслуговування, разова – на підставі договору-доручення клієнта брокеру на укладання біржової угоди та/або передача брокеру гарантійного листа. При цьому на біржовому ринку необхідна наявність здебільшого двох брокерів, один з яких представляє інтереси продавця, а інший – інтереси покупця. Таким чином, брокер винагороджується за надані ним послуги, його дохід (брокерідж) формується або за рахунок наперед обумовленого відсотка від вартості проданого за його сприяння товару, або ж у вигляді виплати фіксованої винагороди за кожен продану одиницю чи партію товару. Оплата інших послуг брокера (консультування, участь у проведенні експертиз тощо) здійснюється за згодою сторін або в порядку, встановленому загальними зборами членів біржі.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, біржовий брокер – це брокер, що спеціалізується на біржовій торгівлі, виконує біржові операції за дорученням клієнтів за комісійну винагороду. Він є офіційним професійним біржовим посередником під час

укладання біржових угод між зацікавленими сторонами (клієнтами) в процесі купівлі-продажу біржових товарів. Брокерська діяльність у загальних рисах полягає у встановленні через брокера контакту (господарського зв'язку) між продавцем та покупцем біржового товару. Під час здійснення біржових операцій брокер діє або

на підставі заявки, що надійшла з інформаційно-довідкового бюро, або за письмовим чи усним дорученням (наказом), що його віддав брокеру безпосередньо член або відвідувач біржі. Оплата послуг брокерів за посередництво або представництво інтересів клієнтів під час укладання угод здійснюється у формі винагороди.

Список використаних джерел:

1. Грищенко О.Ф., Летуновська Н.Є., Сигида Л.О. Особливості діяльності посередників на біржовому ринку. *Економічний аналіз*. 2016. Том 24. № 1. С. 133–138.
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/> (дата звернення: 07.04.2020).
3. Ольховик Л.А., Райчева Д.В. Види брокерської діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 44. Т. 1. С. 97–100.
4. Про венчурну діяльність в інноваційній сфері : проєкт закону України від 30.11.2007 № 1082. URL: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення: 07.04.2020).
5. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/> (дата звернення: 07.04.2020).
6. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/> (дата звернення: 07.04.2020).
7. Про товарну біржу : Закон України від 10.12.1991 № 1956-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/> (дата звернення: 07.04.2020).
8. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/> (дата звернення: 07.04.2020).
9. Сохацька О.М. Біржова справа : підручник ; 2-е вид., змін. і доп. Тернопіль : Карт-бланш ; Київ : Кондор, 2008. 632 с.
10. Финансовый словарь трейдера. URL: <https://utmagazine.ru/posts/14378mezhdilskiy-broker> (дата звернення: 07.04.2020).
11. Шишка Ю.А. Брокерська діяльність на ринку цінних паперів. Фінансовий ринок. 2018. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3256> (дата звернення: 08.04.2020).
12. Who is a stock broker? URL: <http://www.sharemarketschool.com/stock-broker-explained/> (дата звернення: 08.04.2020).

References:

1. Hryshchenko O.F., Letunovska N.Ye., Syhyda L.O. (2016) Osoblyvosti diialnosti poserednykiv na birzhovomu rynku [Peculiarities of intermediaries' activity on the exchange market]. *Ekonomichnyi analiz*, 24, 1, 133–138. (in Ukrainian)
2. Mytnyi kodeks Ukrainy [The Customs Code of Ukraine]. Dated 13.03.2012 № 4495-VI. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/> (accessed 07 April 2020).
3. Olkhovik L.A., Raicheva D.V. (2017) Vydy brokerskoi diialnosti v Ukraini [Types of brokers in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 44, 1, 97–100. (in Ukrainian)
4. Pro venchurnu diialnist v innovatsiinii sferi: Proekt Zakonu Ukrainy [On Venture Activity in the Innovative Sphere: Draft Law of Ukraine]. Dated 30.11.2007 № 1082. Retrieved from: <http://search.ligazakon.ua> (accessed 07 April 2020).
5. Pro spozhyvche kredytuvannia: Zakon Ukrainy [Consumer lending: Law of Ukraine]. Dated 15.11.2016 № 1734-VIII. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/> (accessed 07 April 2020).
6. Pro strakhuvannia: Zakon Ukrainy [About Insurance: Law of Ukraine]. Dated 07.03.1996 № 85/96-VR. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/> (accessed 07 April 2020).
7. Pro tovarnu birzhu: Zakon Ukrainy [On the Commodity Exchange: Law of Ukraine]. Dated 10.12.1991 № 1956-XII. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/> (accessed 07 April 2020).
8. Pro tsinni papery ta fondovy rynok: Zakon Ukrainy [On securities and stock market: Law of Ukraine]. Dated 23.02.2006 № 3480-IV. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/> (accessed 07 April 2020).
9. Sokhatska O. M. (2008) *Birzhova sprava* [Stock Exchange]. Ternopil: Kart-blansh; Kyiv: Kondor. (in Ukrainian)
10. *Finansovyy slovar' treydera* [Trader's financial dictionary]. Retrieved from: <https://utmagazine.ru/posts/14378mezhdilskiy-broker> (accessed 07 April 2020).
11. Shyshka Yu.A. (2018) Brokerska diialnist na rynku tsinnykh paperiv [Brokerage in the securities market]. *Finansovyy rynok*. Retrieved from: <http://libfor.com/index.php?newsid=3256> (accessed 08 April 2020).
12. Who is a stock broker? Retrieved from: <http://www.sharemarketschool.com/stock-broker-explained/> (accessed 08 April 2020).

E-mail: ptbd_dut@ukr.net